

Keskustelua – Diskussion

Maantieteen ylipapit ja harhaoppiset tutkijat

MATTI SEPPÄLÄ

Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto

Tämä polemiikki liittyy suoraan niihin keskusteluihin ja julistuksiin, joiden mukaan maantiede on sitä tai tätä mutta ei tuota, ja mitä sen pitäisi olla. Siinä hommassa heiluu leimauskirves ahkerasti ja runnataan kovalla kädellä. Nyt on sitten havaittu, ettei luonnonmaantiede sovikaan näihin kaavoihin eivätkä luonnonmaantieteilijät ole paljonkaan korvaansa kallistaneet ylipapeille. Niinpä kovakorvaisia on ruoskittava ja heidän työnsä pistettävä harhaopin paperikoriin. Varma ojennuskeino olisi saada heidän tutkimusmäärärahansa pyyhityksi olemattomiin.

Mielestäni on jokseenkin hyödytöntä pohtia mitä maantiede on. Näin laajaa kysymysvyyhtiä ei saada muutamalla lauseella määritellyksi, ja heti kun asiasta on kirjoitettu kirja, niin tuo niljakas luiskahtaakin jonnekin muualle. Sen sijaan pitäisi kehitellä uusia mielekkäitä tutkimusongelmia, kysymyksiä, joihin etsitään käytettävissä olevin keinoin (myös alueellisin menetelmin) ratkaisuja. Pienet pojat aina kyselevät: »Äiti, mistä minä olen tullut?» Vastaus on tärkeä niin kauan kun sitä ei ole annettu, mutta vastauksen kuultuaan he ovat hiljaa ja ryhtyvät jatkaamaan leikkiään eikä tuo tieto mitenkään vaikuta noihin toimiin. Jos me maantieteilijät kyselemme liian suurella äänellä: »Mitä maantiede on?», niin sen pian havaitsevat ulkopuolisetkin (kouluhallitus, tiedekuntien haukat jne), ja vetävät ainoan oikean johtopäätöksen: »Ei se ole mitään, koska he eivät itsekään ole siitä varmoja!» Silloin voi käydä kuin mustan huumorin jutussa: »Äiti, miksi kierrän aina kehää?» »Suu kiinni poika, tai naulaan toisenkin jalkasi lattiaan!»

Suomen maantieteen ongelmana on tällä hetkellä erilaiset »ajatollahit ja mullahit», jotka tietävät tarkoin mitä muiden pitäisi tehdä, mutta eivät itse tee töitä, joita toiset voisivat arvioida tai esimerkiksi seurata. Sen sijaan tehdään puppsanageneraattorilla uuvuttavia sanayhdistelmiä, joiden sisältöä ei selvitetä, ja kuitenkin vaaditaan toisia niitä toteuttamaan ja noudattamaan. Pahinta on,

että näillä sotkuilla, kvasifilosofisilla dogmeilla, sekoitetaan nuorten opiskelijoiden ajatusmaailma niin, etteivät he pysty jatkossa luovaan, selkeään työskentelyyn konkreettisten kysymysten parissa. Eväät loppuvat, kun pitäisi tehdä jotain ongelmien ratkaisemiseksi. Tiedefilosofia on jokseenkin arvotonta, ellei se johda tutkimuksiin ja ongelmien ratkaisuyrityksiin. Se on kuin työkalu, jolla ei voi tehdä mitään.

Viime aikoina yhteiskuntaantieteilijät ovat alkaneet esiintyä pääideologeina, ylipappeina, jotka ovat pyrkineet ohjailemaan luonnonmaantieteilijöidenkin tekemisiä. Tilanne on hyvin erikoinen ja hupaisa. Yhteiskuntaantieteilijät, jotka itse ovat edenneet kovin etäälle luonnontieteistä, jopa niin ettei heillä kaikilla ole edes luonnontieteellistä koulutusta, tietävät parhaiten mitä luonnonmaantieteilijöiden pitäisi tehdä ja tutkia. Esimerkiksi työpaikkaliikenteen maantieteellisyttä ei aseteta kyseenalaiseksi, mutta geomorfologiaa kutsutaan ns. luonnonmaantieteeksi. Yhteiskuntaantieteessä ihmistä on lähestytty usein ikään kuin luontoa ei olisi olemassaakaan. Pääideologioiden väitteet luonnonmaantieteestä soveltuvat siis hyvin käännettynä yhteiskuntaantieteelliseen tutkimukseen.

Joka tapauksessa pääosa maantieteestä purjehtii Suomessa luonnontieteiden lipun alla. Poikkeuksena Joensuun korkeakoulu, jossa historiaakin pidetään aluetieteenä, ja taidettiinpa muihin aluetieteisiin hakea hiljan ruotsin kielen professoria. Kauppakorkeakoulut ovat tietysti maantieteen tukikohtia, joissa ei luonnontieteitä harrasteta. Maantiede on asemastaan luonnontieteiden joukossa suuresti hyötynyt sekä virkojen että määrärahojen muodossa. Nyt kuitenkin muutamat yhteiskuntaantieteilijät ovat esittäneet, että maantieteellä on liian suuret määrärahat, joita voisi vähentää. Yleinen käsitys myös luonnontieteellisissä tiedekunnissa on ollut, ettei maantiede mitään laitteita tarvitse, kun ei ole ennenkään tarvinnut. Jatkuvasti joudutaan tekemään käännytystyötä osastoissa ja tiede-

kunnissa tämän harhakäsityksen muuttamiseksi. Kun tätä luuloa on juuri saatu jonkin verran murennetuksi, silloin ilmestyy omasta, vähemmän kollegiaalisesta, piiristä julistajia, jotka toteavat, että tuo »tuntuu suorastaan yhteiskunnan varojen haaskaukselta». Tämä on mannaa rahojen jakajille. »Teikäläisethän sanovat, ettette te mitään laitteita tarvitse!» Päällekkäiset laitehankinnat geologien, biologien, hydrologien tai meteorologien kanssa ovat tietämäni mukaan olleet hyvin vähäiset, jos vain heidän laitteitaan on jotenkin saatu käyttöön. Yleensä yhteistyö on pelannut hyvin. Jopa paremmin kuin maantieteilijöiden välillä. Huomattakoon, että muutamissa maantieteen laitoksissa on sellaisia kalliita laitteita, joita ei muilla ole käytettävissä, joten olemme vastavuoroisesti voineet olla avuksi.

Kun tällaisia väitteitä rahan tarpeettomuudesta ja haaskauksesta lukee, niin silloin täytyy sotakirves kaivaa maasta. Jos maantiede halutaan tulevaisuudessa pitää luonnontieteiden joukossa, olisi meidän syytä pian tarvita ja käyttää laitteita ja mittausvälineitä, muutoin yleistyvät kysymykset: »Mitä tämä anomus täällä tekee? Ei tuo kuulu luonnontieteisiin!» Siinä saa sitten selitellä mitä tämä maantiede on. Tulevaisuudessa olisi eduksi, jos luonnontieteellisyys näkyisi edes jotenkin maantieteellisissä tutkimussuunnitelmissa.

Luonnonmaantieteilijät ovat varmasti valmiit yhteistoimiin, mikäli yhteiskuntamaantieteilijät esittävät mielekkäitä tutkimusongelmia, joihin yhdessä tarttua. Emme halua kuitenkaan ryhtyä miksiäkään propedeutiikan jakajiksi tai pelkkään inventointityöhön. Nykyään muuten usein sekoitetaan inventoinnit, selvitykset ja raportit tieteelliseen tutkimukseen; jopa on julkaistu väitöskirjoja, joissa ei väitetä yhtään mitään. Tähän asti luonnonmaantieteilijöitä on yleensä pyydetty vain joitain taustatietoja, joita yhteiskuntamaantieteilijät sitten hyödyntäisivät, mikäli katsoisivat tarpeelliseksi. Yhteistyötä haluavan tulisi esittää myös luonnonmaantieteen kannalta relevantteja ongelmia, tieteellisiä kysymyksiä, joihin voidaan yhdessä pureutua ja työskennellä tasa-arvoisina tutkijoina, jolloin jokainen hyödyntää koulutustaan ja luo uutta tietoa ja teoriaa kykynsä mukaan. Tällä tiedolla sitten seisoo tai sen mukana kaatuu sovellutukset, joita tekevät yleensä muut kuin yliopistoissa tutkivat.

Juhlapuheissa esitetään maantieteen yhtenäisyyttä ja ykseyttä vanhojen par-

tojen nimeen. Maantiede on niin laaja ja löyhä kokonaisuus, ettei sitä kukaan enää hallitse yksinään. On tapahtunut väistämättä erikoistumista tutkimuksessa, vaikka on väenvängällä yritetty kouluttaa yleismiehiä. Aluemaantieteestä puhutaan paljon, mutta kukaan ei aihetta tutki. Erikoistumisen ei tarvitse murentaa laitossyhteyttä, jos siellä otetaan kaikkien maantieteen osa-alueiden edustajien mielipiteet ja tarpeet huomioon tasavertaisina. Ylipapit heiluttavat nyt maantieteen venettä. Jos tällainen ylipappelu yleistyy, niin seurauksena on varmasti yhtenäisyyden mureneminen, ja se merkitsee myös maantieteen oksan taittumista esim. koulumaailmassa, missä näitä yleistietäjiä tarvitaan. Ruotsi on hyvä esimerkki tästä kehityksestä. Suomen kohdalla asetan toivoni siihen, etteivät nyt kritisoitut maantieteen asiaa nakertavat mielipiteet yleisty.

Johtajamme eivät ilmeisesti ymmärtäneet erikoistumisen merkitystä korkeakoulujen ekspansiovaiheessa. Tuijotettiin liiaksi opettajakoulutukseen, joka tietysti on tärkeää. Katsokaapa muiden alojen edustajien taktiikkaa. He keksivät mitä moninaisimpia nimikkeitä fysiikalle ja kemialle. Aika etevä olivat myös biologit terrestrisine ja vesiekologiineen. He saivat uusia virkoja. Maantieteilijät olivat vain maantieteilijöitä vielä 1960-luvun loppupuolellakin. Enintään määriteltiin ensisijainen opetusala, joskin toisijaiset ja muutkin ansiot tuli ottaa huomioon. Ilahduttavana poikkeuksena oli 1970-luvun alussa suunnittelumaantiede, jonka avulla onnistuttiin maantieteen laitoksiin hankimaan noin puoli tusinaa uutta virkaa. Erikoistuminen on nykyaikaa ja tulevaisuus on erikoistuneiden tutkijoiden. Yhdysvaltojen ja Kanadan maantieteen yliopisto-opettajilla on tarkoin rajattu erikoisala opettavana. On aluemaantieteen, yhden mantereen tai maa-ryhmän, fluviaalisen morfologian, insinööri-geomorfologian, kaupunki-ilmaston, rinneprosessien, hydrogeografian jne. erikoisopettajia. He ovat alansa erikoistuntijoita ja pysyvät siten myös kirjoittamaan oppikirjoja. Suomessa voidaan määritellä jo olemassa olevan viran opetusalaksi esim. sosiaalimaantiede, mutta mitä tämän viran tuleva haltija sitten opettaa, kun laitoksesta puuttuvat muut kulttuurimaantieteen erikoisalojen edustajat. Hän opettaa kulttuurimaantieteen alkeita, joista arviolta enintään 10 % voi olla sosiaalimaantiedettä. Vastaavasti luonnonmaantieteilijä pääsee harvoin erikoistumaan opetuk-

sessaan edes pelkästään luonnonmaantieteen, joka sekin on möhkälemäisen laaja kokonaisuus yhden ihmisen hallittavaksi puhumattakaan alan seuraamisesta.

Meillä Suomessa on viitisentoista päätoimista luonnonmaantieteilijää ja näistä suurin osa on erikoistunut geomorfologiaan. Tällä alalla on kyetty pääsemään sille tasolle, että kirjoituksia siteerataan ulkomaisissa oppikirjoissa. Jos taso halutaan säilyttää tai sitä kohentaa, se vaatii paljon työtä ja rahaa. Ideoita olisi kyllä kotitarpeiksi, kunhan vain löytyisi kapasiteettia. Tämä tuntuu hiertävän jostain syystä yhteiskuntamaantieteilijöiden kengässä. Lieneekö kysymys normaalista perheidästä, vaiko kateudesta? En tunne todellakaan joensuulaisten kirjoituksen taustoja, mutta ilmeisesti paikalliset riidat halutaan nyt laventaa valtakunnan tasolle. Jos taas kysymys on maailmantuskaa potevien parantamisesta, niin siihen suosittelen lääkkeeksi työterapiaa.

Jos yhteiskuntamaantieteilijöillä on maantieteen viisasten kivi hallussaan, niin toimikaa sen mukaisesti, mutta muistakaa, että jonkin todella järeän idean toteuttaminen tai linjan vetäminen vaatii yleensä 20—30 vuotta. Sen jälkeen, jos tulokset ovat malliksi kelpaavia, voitte opettaa ajatuksenne eteenpäin, ja virran suunta voi muuttua, mikäli ajatuksilla on kantavuutta. Kaikilla ei ole! Ei poleemisilla kirjoituksilla (tämä mukaan lukien) ole kuin ärsyttävä merkitys. Niillä ei muita tutkijoita tehdä vakuuttuneiksi eikä päitä käännetä. Jos teette etevä töitä, niin ehkä saatte vuosien kuluttua muut mukanne.

Perttu Vartiaiselle voisi suositella tutustumista myös uudempaan luonnonmaantieteelliseen kirjallisuuteen, silloin kun hän vaivautuu kirjoittamaan luonnonmaantieteestä (vrt. Terra 91:4, 247—248). Muutoin ideoista ja väitteistä tulee kovin puuromaista ympäryöreätä, joka ei ole ominaista luonnonmaantieteelle. Kulttuurimaantieteilijät ovat jo jonkin verran selvittelleet Vartiaisen ehdottamia tutkimusaiheita. Yhteiskuntamaantieteilijät voisivat niihin kernaasti myös tarttua. Ehkä sitä tietä saataisiin jokin soveltavan luonnonmaantieteen edustajakin mukaan.

Kun käsitteet *empiirinen* ja *kenttätutkimus* (»tutkimusmatkailu») alkavat olla luonnonmaantieteellisessä yhteisössä työskentelevien parissa kirosanoihin verrattavia herjauksia, niin silloin ollaan mielestäni matkalla kohti luonnonmaantieteellisen maantieteen tuhoa.

Maantieteen tutkimuksia käyttävät suunnittelijat eivät kaipaa ideologista apulantaa, vaan *täsmällistä* tietoa mitä, missä ja miten. Pitäisi mitata esimerkiksi saastelaskeumia lumesta, meren virtailuja, eroosionopeutta metsäojoissa ja selittää mitä nämä merkitsevät. Pitäisi tutkia, mutta millä? Paljain käsinkö? Millä teet esimerkiksi fotogrammetrisia mitauksia tai digitalisoit tiedot jatkokäsittelyä varten, ellei sinulla ole laitteita? Pitäisi luoda luonnonoloja koskeva tietojärjestelmä. Luonto ei kuitenkaan vastaa kyselylomakkeisiin. Se ei tahdo taipua tilastonumeroiksi helposti käyttökelpoisessa muodossa. Tieto on itse haettava ulkoa luonnosta ja sen merkitys ymmärrettävä. Muutoin voidaan surutta käyttää 1967—69 hehtaarisatojen selittämässä keskiarvotietoja lämpösummista vuosilta 1931—60 (vrt. Terra 90: 54—55). Ikään kuin näillä olisi jotain tekemistä toistensa kanssa. Ellei ole täsmällistä tietoa olosuhteiden muuttumisesta ja vaihtelutavoista, niin on turha tehdä yleistävää tietojärjestelmää. Esim. Ruotsissa on tehty tutkimus perunapellon ilmastosta. Yhdessäkin pellossa on ollut riittävästi vaihteluita tutkittavaksi. Ensinnäkin tehtävä tarkkoja yksityiskohtaselvityksiä ja laajennetaan sitten aluetta ja yleistysastetta kun ilmiö tunnetaan. Palapeli koostuu paloista!

Kun luonnonmaantieteilijät asetetaan lainausmerkkeihin, niin pian kai alamme itsekkin uskoa, että olemme jotain muuta kuin maantieteilijöitä. Jos näin kävisi, niin silloin jättäisimme yhteiskuntamaantieteen »ajatollahit» kiehumaan filosofian tuskaansa. Taitaisi kuitenkin heille tulla hätä. He menettäisivät kotinsa suvaitsevaisten luonnontieteiden helmassa. Jostain syystä moni maantieteen vi-ranhaltija on ollut koulutukseltaan geologi, muttei tietääkseni päin vastoin.

Useimmiten maantieteen filosofian kirjoittajat ovat vanhoilla päivillään ryhtyneet toimeen ikään kuin jälkisäädöstä laatimaan. Nyt kuitenkin nuorukaiset aloittavat tästä latvasta puuhun kiipeämisen ja ovat vaarassa tehdä itsensä kyvyttömiksi tutkijoina, koska ei olekaan mitään mitä voisi tai kannattaisi näiden oppien pohjalta tutkia. Jos oppirakennelma osoittautuu toimintakelvottomaksi, niin ei sitä rehellinen mies voi helposti hylätä, vaan hän jättää käytännön tutkimuksen.

Näyttää pitävän tässäkin paikkansa vanha sanonta, että »ne on eri miehet kun ruumiit tekee ja eri miehet kun ne pesee». Yhteiskun-

tamaantieteilijöiden kirjoituksia ei ole suu-
remmin näkynyt Fennian palstoilla — Suo-
men maantieteen kansainvälisessä näyteikkunassa, puhumattakaan ulkomaisista julkaisusarjoista, mutta niissähän julkaistaankin tut-

kimuksia. Ruvetkaa töihin ja tehkää tutkimuksia, jotta muut näkevät mikä on näiden idealististen filosofioiden käyttöarvo. Sitten voimme jatkaa keskustelua konkreettisella tasolla.